

Sygn. akt IV CSK 68/11

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 17 listopada 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSA Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa Agnes T.
przeciwko Skarbowi Państwa - Staroście powiatu S.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 17 listopada 2011 r.,
dwóch skarg kasacyjnych: powódki i strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 24 września 2010 r.,

**oddala obie skargi kasacyjne i znosi między stronami koszty
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powódka Agnes T. domagała się zasądzenia od Skarbu Państwa kwoty 1.499.469 zł, w tym od Skarbu Państwa - Ministra Skarbu kwoty 1.335.200 zł, oraz od Skarbu Państwa - Wojewody Warmińsko-Mazurskiego kwoty 164.269 zł oraz zasądzenia od Gminy J. kwoty 1.091,725 zł.

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 20 września 2007 r. umorzył postępowanie w zakresie żądania zapłaty przez Skarb Państwa kwoty 1.091.725 zł i oddalił powództwo w pozostałej części. Sąd Okręgowy, który rozpatrywał żądanie powódki w oparciu o wskazaną przez nią podstawę z art. 405 k.c. stwierdził, że powódka posiada prawo do zwrotu przejętych przez Skarb Państwa, a następnie przez Gminę J. nieruchomości, a tym samym do żądania zwrotu korzyści uzyskanych przez pozwanych na skutek zbycia działek powstałych w wyniku podziału nieruchomości. Odnosząc się do podniesionego przez Skarb Państwa zarzutu przedawnienia roszczeń powódki wskazał, że jego bieg - zgodnie z art. 120 § 1 k.c. - rozpoczyna się w dniu, w którym świadczenie powinno być spełnione, gdyby wierzyciel wezwał dłużnika do wykonania zobowiązania w możliwie najwcześniejszym terminie. Ustalił, że powódka dowiedziała się o przejęciu nieruchomości w czasie pobytu w Polsce w 1980 r., ale ze względu na ówczesne realia nie miała możliwości odzyskania jej własności, stało się to możliwe dopiero po 4 czerwca 1989 r. Bieg terminu przedawnienia roszczeń powódki rozpoczął się więc od 5 czerwca 1989 i upłynął 5 czerwca 1999 r. Gdyby natomiast przyjąć, że w odniesieniu do działek niesprzedanych roszczenie o nie istniało jeszcze w dniu 5 czerwca 1989 r., to najpóźniej uległo przedawnieniu z upływem 10 lat od oddania ostatniej działki w wieczyste użytkowanie. W stosunku do działek oddanych przez pozwaną w wieczyste użytkowanie z dniem 15 października 1993 r. nastąpiło to w dniu 15 października 2003 r.

Wyrok ten zaskarżyła powódka w części oddalającej powództwo. Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 6 lutego 2008 r. oddalił apelację prostując oznaczenie strony pozwanej, którą jest Skarb Państwa - Starosta Powiatowy w S. i Wojewoda Warmińsko-Mazurski oraz Gmina J. Sąd Apelacyjny przyjął, że

roszczenie powódki przedawniło się jeszcze wcześniej, gdyż jego bieg rozpoczął się z chwilą faktycznego przejścia nieruchomości powódki, co zbiegło się z datą wydania decyzji o przejściu nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa. Nie podzielił stanowiska powódki, iż bieg terminu przedawnienia nie mógł się rozpocząć przed ostatecznym podważeniem decyzji z 2 lipca 1977 r., gdyż - jak stwierdził - jako wydana bez podstawy prawnej decyzja ta była od początku nieważna, nie wiązała sądu w postępowaniu cywilnym i nie stanowiła przeszkody do wcześniejszego dochodzenia roszczeń przez powódkę. W odniesieniu do roszczeń skierowanych do Gminy J. przyjął, że wobec niewzruszenia decyzji komunalizacyjnych nie może być mowy o jej bezpodstawnym wzbogaceniu. Jednak także gdyby pogląd ten odrzucić, to roszczenie w stosunku do Gminy przedawniło się w 2001 r. tj. 10 lat po komunalizacji, podczas gdy powództwo zostało wytoczone 6 marca 2007 r.

Wyrokiem z dnia 11 grudnia 2008 r. Sąd Najwyższy, na skutek skargi kasacyjnej powódki, uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej jej apelację w stosunku do Skarbu Państwa oraz orzekającej o kosztach procesu w stosunku do tego pozwanego i sprawę w tym zakresie przekazał Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania; oddalił skargę w stosunku do pozwanej Gminy.

Sąd Najwyższy zgodził się z zarzutem skarżącej, że Sąd Apelacyjny, określając wymagalność jej roszczenia w stosunku do Skarbu Państwa i przyjmując, iż nastąpiło to w zasadzie równocześnie z wydaniem decyzji o przejściu nieruchomości na własność Państwa błędnie ocenił skutki decyzji z dnia 2 listopada 1977 r. w postępowaniu cywilnym, naruszając przez to art. 120 § 1 k.c. Odmienne niż Sąd Apelacyjny uznał, że decyzja ta wiązała sądy, które do czasu deklaratywnego stwierdzenia w postępowaniu administracyjnym jej nieważności, nie były uprawnione do jej zakwestionowania.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy w części określonej zakresem uchylenia wyroku Sądu Apelacyjnego przez Sąd Najwyższy, Sąd Apelacyjny uchylił wyrok Sądu Okręgowego w części oddalającej powództwo w stosunku do Skarbu Państwa oraz orzekającej o kosztach procesu i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy, wyrokiem z dnia 18 grudnia 2009 r. uwzględnił powództwo w stosunku do Skarbu Państwa reprezentowanego przez Starostę Powiatowego do kwoty 1.108.070 zł zasadzając ją z ustawowymi odsetkami od dnia wyroku do dnia zapłaty, oddalił dalsze powództwo i rozstrzygnął o kosztach procesu.

Ustalony przez Sąd Okręgowy i stanowiący podstawę tego wyroku stan faktyczny, w zakresie wiążącym się z przedmiotem jego późniejszego zaskarżenia oraz zaskarżenia kasacyjnego - w oparciu o skargi powódki i pozwanego - zapadłego w jego wyniku wyroku Sądu Apelacyjnego, przedstawia się następująco.

Na podstawie postanowienia Sądu Rejonowego o stwierdzeniu nabycie spadku po Emilu R. z dnia 26 października 1966 r. oraz umowy z dnia 7 lipca 1970 r., zawartej między jego spadkobiercami o dział spadku powódka nabyła własność gospodarstwa rolnego o pow. 59,12 ha w miejscowości N. (działki nr 46/2, 54/1 i 52) oraz w W. (działka nr 87). W dniu 30 lipca 1970 r. powódka, która zadeklarowała narodowość niemiecką i zrzekła się obywatelstwa polskiego uzyskała warunkowaną tym zgodę na opuszczenie kraju. Powódka wyjechała z Polski do Niemieckiej Republiki Federalnej 31 października 1977 r., bez podjęcia decyzji co do dalszych losów gospodarstwa. W dniu 2 listopada 1977 r. Naczelnik Gminy J. wydał decyzję o przejęciu gospodarstwa na własność Skarbu Państwa na podstawie art. 38 ust. 3 ustawy z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach (tekst jedn. Dz. U. z 1969 r., Nr 22, poz. 159 ze zm.). Postanowieniem z dnia 25 marca 1999 r. Skarb Państwa został wpisany do księgi wieczystej jako jego właściciel. W 1979 r. powódka otrzymała w RFN kwotę 14.000 DM za pozostawione w Polsce gospodarstwo. W latach 1985 do 1989 Skarb Państwa dokonał podziału geodezyjnego nieruchomości przejętej od powódki. Umową z dnia 22 stycznia 1985 r. Skarb Państwa sprzedał wydzielone m. innymi w jego wyniku działki nr 54/3 - Waltraut R., umową z dnia 22 stycznia 1985 r. za 19.854 zł i nr 46/8 umową z dnia 2 kwietnia 1985 r. za 9.983 zł Konradowi i Mariannie W. W 2001 r. powódka uzyskała informację, że może domagać się odszkodowania za sprzedane przez Skarb Państwa nieruchomości wchodzące przed podziałem w skład jej gospodarstwa i w związku z tym zwróciła odszkodowanie uzyskane w Niemczech. W dniu 20 kwietnia 2001 r. powódka wystąpiła o stwierdzenie nieważności decyzji z dnia 2 listopada 1977 r. Decyzją

Wojewody Mazursko-Warmińskiego z dnia 12 marca 2002 r. podtrzymaną przez Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast z dnia 10 lutego 2003 r. stwierdzono nieważność tej decyzji. Wyrokiem z dnia 28 kwietnia 2004 r. Sąd Rejonowy uwzględnił żądanie powódki uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym poprzez wykreślenie wyodrębnionych działek powstałych z działek 46/2, 52, 54/1 i 54/3 i wpisanie powódki jako ich właścicielki. Wartość działek nr 46/8 i 54/3 sprzedanych przez Skarb Państwa wynosiła: w dacie wydania decyzji stwierdzającej nieważność decyzji o przejęciu tj. 12 marca 2002 r. - 517.856 zł, w dacie wezwania Skarbu Państwa przez powódkę do zapłaty za działki tj. 10 listopada 2006 r. - 816.835 zł, w dacie wyrokowania przez Sąd Okręgowy 1.172.518 zł.

W ocenie prawnej przytoczonych ustaleń Sąd Okręgowy przyjął, że Skarb Państwa wzbogacił się kosztem powódki nabywając nieodpłatnie własność przedmiotowych nieruchomości, a jego zasoby zostały powiększone o ich wartość. Wartości wzbogacenia Skarbu Państwa odpowiada wartości zubożenia powódki z tego tytułu. Do nieuzasadnionego zachwiania równowagi finansowej między stronami doszło w 1977 r., kiedy to Skarb Państwa przejął własność powódki, zachowując jednak do czasu stwierdzenia nieważności decyzji z 1977 r. legitymację do wykonywania wynikających z niej uprawnień. W dacie wydania decyzji przez Wojewodę Warmińsko - Mazurskiego otwarła się też przed powódką możliwość żądania zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej przez Skarb Państwa. Sąd Okręgowy uznał, że surogatem prawa własności jest cena uzyskana w skutek ich sprzedaży, która zasilila budżet Skarbu Państwa. Wyraził przy tym zapatrywanie, że świadczenia na gruncie art. 405 k.c. nie mają charakteru świadczeń pieniężnych sensu stricte i nie podlegają waloryzacji. Za miarodajną dla określenia wartości korzyści podlegającej zwrotowi uznał chwilę wyrokowania w sprawie. Wyliczoną przez biegłego na tę chwilę jej wartość obniżył do zasądzonej kwoty, odpowiadającej żądaniu zgłoszonemu przez powódkę, która w zakresie dotyczącym działki nr 46/8 domagała się zasądzenia kwoty niższej niż wyliczona przez biegłego. W odniesieniu do tych wyodrębnionych po podziale przejętej nieruchomości działek, które w latach 1989 do 1991 r. zostały oddane przez Skarb Państwa w użytkowanie wieczyste, a następnie na podstawie ustawy z 10 maja

1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191 ze zm.) nieodpłatnie przekazane Gminie J. Sąd Okręgowy przyjął, że Skarb Państwa w 1991 r. nie musiał się liczyć z obowiązkiem zwrotu uzyskanych z tego tytułu korzyści, a to wobec spełnienia przesłanek z art. 409 k.c. i wygaśnięcia obowiązku wydania korzyści lub zwrotu jej wartości. Jako samoistny posiadacz w dobrej wierze, jakim był w chwili pobierania opłat z tytułu użytkowania wieczystego, Skarb Państwa nie jest - zgodnie z art. 224 § 1 k.c. - zobowiązany do ich zwrotu. Do pobierania tych opłat nie była uprawniona powódka, nie może więc żądać obecnie ich zwrotu.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżyły obie strony. Powódka zakwestionowała wyrok w części oddalającej powództwo ponad kwotę 1.108.070 do kwoty 1.172.518 zarzucając błędne przyjęcie, że nie dokonała odpowiedniej zmiany żądania pozwalającej na zasądzenie wyższej kwoty wynikającej z wartości działek 46/8 i 54/3, mimo że takie żądanie zawarła w piśmie z dnia 20 maja 2009 r. i potwierdziła na rozprawie w dniu 18 grudnia 2009 r. Pozwany zaskarżył wyrok w części uwzględniającej powództwo, wnosząc o jego oddalenie i zarzucając w apelacji naruszenie art. 405 k.c. przez przyjęcie, że Skarb Państwa wzbogacił się prawem własności działek 46/8 i 54/3 mimo, że nigdy nie nabył ich własności oraz naruszenie art. 406 polegające na przyjęciu, że w przypadku zbycia korzyści bezpośrednio uzyskanej przedmiotem zobowiązania jest wartość korzyści a nie uzyskane za nią surogaty. Nadto wskazując na naruszenie art. 227, 217 § 2 i 233 k.p.c. podnosił zarzut błędnej oceny opinii biegłego.

Zaskarżonym obecnie wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił w całości apelację powódki, a w częściowym uwzględnieniu apelacji pozwanego (oddalonej w pozostałej części) zmienił wyrok Sądu Okręgowego przez obniżenie zasądzonej kwoty do wysokości 191.514 zł, którą zasądził z ustawowymi odsetkami od daty swojego wyrokowania i orzekł o kosztach procesu.

Odnosząc się do zarzutów apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny powołał się na wiążące go stanowisko wyrażone w sprawie przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 11 grudnia 2008 r., zgodnie z którym decyzja z 2 listopada 1977 r. legitymizowała w obrocie prawnym Skarb Państwa jako właściciela nieruchomości,

jednak - dzielając w tym względzie pogląd skarżącego - stwierdził równocześnie, że Skarb Państwa na podstawie tej decyzji, która była nieważna od początku, nie mógł się wzbogacić kosztem powódki o prawo własności tych nieruchomości; tym samym objęcie przez Skarb Państwa nieruchomości w posiadanie nie pozbawiło powódki jej własności i nie spowodowało przesunięcia z jej majątku do majątku Skarbu Państwa tego prawa. Podkreślił, że powódka nie domagała się zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia z tytułu posiadania przez Skarb Państwa tych nieruchomości i w tym zakresie Sąd Okręgowy, pozostając związany jej żądaniem - stosownie do art. 321 § 1 k.p.c. - nie mógł orzekać, lecz żądała zasądzenia kwoty bezpodstawnego wzbogacenia wynikającego ze sprzedaży działek 54/3 i 46/8, co nastąpiło odpowiednio: w dniu 22 stycznia 1985 r. i w dniu 2 kwietnia 1985 r. za kwoty 19.854 zł i 9.983 zł. Mimo, że Skarb Państwa nie był ich właścicielem zbycie było prawnie skuteczne, gdyż nabywcy działali w zaufaniu do ksiąg wieczystych, do których Skarb Państwa był wpisany jako właściciel i chroniła ich rękojmia. Powódka utraciła więc ich własność w 1985 r., chociaż nie na rzecz Skarbu Państwa. Przyjął, że w tej dacie Skarb Państwa uzyskał cenę tych nieruchomości bezpodstawnie, kosztem powódki i - jak trafnie podnosił pozwany - kwoty uzyskane ze sprzedaży stanowiły pierwotny przedmiot wzbogacenia a nie jego surogat. Pozwany jest więc zobowiązany do zwrotu kwoty uzyskanej ze sprzedaży a nie równowartości działek z chwili wyrokowania, jak błędnie rozstrzygnął Sąd Okręgowy. W konsekwencji tego, zwrot wzbogacenia powinien nastąpić w pieniądzu, tak jak jego uzyskanie, a w sytuacji, gdy przedmiotem wzbogacenia była od początku kwota pieniężna dopuszczalna jest jego waloryzacja na podstawie art. 358¹ § 3 k.c., o co wносиła powódka. W tym zakresie Sąd Apelacyjny przyjął, że od 1985 r. niewątpliwie nastąpiła zmiana siły nabywczej pieniądza, skoro kwota uzyskanej w 1985 r. ceny za sprzedane działki, obecnie należna powódce, po denominacji wynosiłaby 2.98 zł, której zasądzenie na rzecz powódki stanowiłoby jedynie pozór przywrócenia równowagi majątkowej przez zwrot tego co wzbogacony zyskał kosztem zubożonego. Waloryzacji tej dokonał Sąd Apelacyjny według wskaźnika obecnej przeciętnej ceny nabywania państwowych nieruchomości rolnych w powiecie szczycieńskim wynoszącej 47.200 zł za ha, co przy łącznym obszarze obu działek wynoszącym 5,41 ha daje kwotę 255.352 zł.

Kwotę tę zmniejszył o $\frac{1}{4}$ przyjmując, z przyczyn szczegółowo opisanych w motywach wyroku, że skutki inflacji w większym stopniu powinny obciążać Skarb Państwa, uzyskując w konsekwencji zasądzoną kwotę 191.514 zł. Z uwagi na kształtujący charakter orzeczenia o waloryzacji odsetki od tej kwoty zasądził od daty wyrokowania.

W ustosunkowaniu się do apelacji powódki Sąd Apelacyjny przyznał rację skarżącej, że zmienione przez nią żądanie umożliwiło zasądzenie na jej rzecz wyższej kwoty (odpowiadającej wartości przedmiotowych działek), niż zasądzona przez Sąd Okręgowy, co jednak ostatecznie nie mogło prowadzić do uwzględnienia apelacji opartej na nieuzasadnionym założeniu, iż Skarb Państwa wzbogacił się kosztem powódki przez nabycie własności przedmiotowych działek, a punktem odniesienia dla ustalenia należnej powódce kwoty z tego tytułu stanowi ich aktualna wartość rynkowa.

Powódka zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej przez ten Sąd dalsze powództwo i w części oddalającej jej apelację kwestionującą oddalenie przez Sąd Okręgowy powództwa ponad kwotę 1.180.070 zł tj. do kwoty 1.172.518 zł, stanowiącej aktualną maksymalną sumę wartości przedmiotowych działek, łącznie co do kwoty 981,004 zł. W skardze kasacyjnej zarzuciła naruszenie art. 405 k.c. przez przyjęcie, że bezpodstawne uzyskanie korzyści nastąpiło z chwilą zbycia przejętej nieruchomości, podczas gdy Skarb Państwa uzyskał bez podstawy prawnej korzyść majątkową w postaci władania nieruchomością jak właściciel z chwilą uprawomocnienia się decyzji z dnia 16 listopada 1977 r., oraz naruszenie art. 358¹ § 3 k.c. przez przyjęcie, że świadczenie pierwotne wzbogacające Skarb Państwa miało charakter pieniężny i jego zwaloryzowanie, mimo uzyskania przez Skarb Państwa władania nieruchomością już w 1977 r. We wnioskach skargi domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy przez zasądzenie na rzecz powódki świadczenia stanowiącego wartość przedmiotu zaskarżenia oraz kosztów postępowania.

W skardze kasacyjnej, pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa, zaskarżającej wyrok Sądu Apelacyjnego w części uwzględniającej powództwo oraz orzekającej o oddaleniu

dalszej apelacji pozwanego skarżący zarzucił, że wyrok ten narusza art. 358¹ § 3 k.c. i 405 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie i wnosił o jego uchylenie w zaskarżonej części oraz przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu podstaw skargi podnosił, że od 2003 r., kiedy to powstało roszczenie powódki z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, do czasu wyrokowania nie nastąpiła taka zmiana siły nabywczej pieniądza, która uzasadniałaby waloryzację należnego jej świadczenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawy obu skarg kasacyjnych są zbieżne w zakresie, w jakim podważają przyjętą przez Sąd Apelacyjny datę uzyskania przez bezpodstawnie wzbogacony Skarb Państwa korzyści kosztem powódki.

Zdaniem powódki nastąpiło to już w 1977 r., w momencie przejęcia własności przedmiotowych działek na podstawie prawomocnej decyzji Naczelnika Gminy J. Od tej chwili pozwany mógł swobodnie nimi dysponować i pobierać z nich pożytki zaś powódka pozbawiona była władztwa nad nimi w tych obu postaciach.

Odnosząc się do zaprezentowanej przez powódkę argumentacji w pierwszej kolejności powtórzyć trzeba za Sądem Apelacyjnym, który oceniał ją już uprzednio w związku z zarzutami jej apelacji, iż powódka nie domagała się zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia z tytułu posiadania przez Skarb Państwa przedmiotowych nieruchomości, lecz żądała zasądzenia kwoty bezpodstawnego wzbogacenia wynikającego ze sprzedaży działek nr 54/3 i 46/8, co nastąpiło w 1985 roku. W tej zaś sytuacji zarówno Sąd Okręgowy jak i Sąd Apelacyjny nie mogły, wobec braku stosownego żądania – zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c. - rozstrzygnąć kwestii zubożenia powódki w następstwie bezpodstawnego pobierania pożytków z przedmiotowych działek w okresie od 1977 r. do ich zbycia w 1985 r. Skarga kasacyjna powódki nie podnosi zarzutu naruszenia tego przepisu.

Drugi z elementów polemiki z zaskarżonym wyrokiem w ramach zarzucanego skargą powódki naruszenia art. 405 k.c. dotyczy pieniężnego, czy też niepieniężnego – jak twierdzi powódka - charakteru korzyści uzyskanej jej kosztem przez Skarb Państwa.

W pełni trafnie w tym względzie - przy braku przy tym w uzasadnieniu podstawy skargi argumentacji na rzecz prezentowanego w niej odmiennego stanowiska - przyjął Sąd Apelacyjny, że nieważna od samego początku decyzja o przejęciu gospodarstwa powódki nie wywołała skutku w postaci przejścia na rzecz Skarbu Państwa jego własności, którą powódka - w odniesieniu do przedmiotowych działek - utraciła nie na rzecz pozwanego, lecz na rzecz ich nabywców od Skarbu Państwa, chronionych rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych. Oczywistą konsekwencją tego musi być uznanie, zgodnie ze stanowiskiem zaskarżonego wyroku, iż uzyskana przez pozwanego bezpodstawnie kosztem powódki korzyść majątkowa miała postać uzyskanej ceny sprzedaży, a przedmiotem zobowiązania pozwanego do jej zwrotu była od początku suma pieniężna, co do zasady podlegająca waloryzacji na podstawie art. 358¹ § 3 k.c. Nieuzasadniony jest tym samym zarzut naruszenia tego przepisu, jak podnosi się, przez jego nieuzasadnione zastosowanie, oparty na założeniu o niepieniężnym charakterze tej korzyści polegającej na nabyciu przez Skarb Państwa własności przedmiotowych działek.

Celem waloryzacji świadczenia pieniężnego jest dostarczenie wierzycielowi takiej samej wartości ekonomicznej, jaką miała jego wierzytelność w chwili powstania. Stanowisko skarżącego Skarbu Państwa w kwestii daty powstania roszczenia powódki o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia, kluczowe w ujęciu jego skargi kasacyjnej dla oceny dopuszczalności zastosowania w sprawie art. 358¹ § 3 k.c., jest różne zarówno od stanowiska powódki jak i - co istotne przede wszystkim - od stanowiska Sądu Apelacyjnego, które w ramach zarzutu naruszenia tego przepisu kwestionuje.

Wbrew wywodom skarżącego, zgodny z jego zapatrywaniem pogląd, iż powstanie wierzytelność powódki z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia łączyć należy z wydaniem w dniu 10 lutego 2003 r. decyzji utrzymującej w mocy decyzję Wojewody Warmińsko Mazurskiego stwierdzającej nieważność decyzji Naczelnika Gminy J. z dnia 2 listopada 1977 r., nie został wyrażony w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2008 r. Uchylając wówczas, na skutek skargi kasacyjnej powódki zaskarżony nią wyrok Sądu Apelacyjnego, Sąd Najwyższy podzielił zarzut błędnego uznania przez ten Sąd, że faktyczne przejęcie

nieruchomości powódki na rzecz Skarbu Państwa zapoczątkowało bieg przedawnienia jej roszczenia z bezpodstawnego wzbogacenia, a w konsekwencji tego naruszenia art. 120 § 1 k.c., ustanawiającego zasadę biegu przedawnienia od dnia wymagalności roszczenia. Wskazał, że roszczenie powódki stało się wymagalne z chwilą stwierdzenia nieważności decyzji z dnia 2 listopada 1977 r. Wtedy bowiem dopiero, a więc w lutym 2003 r., gdy odpadła podstawa prawna dokonanego przysporzenia (którego natury i daty jego uzyskania przez Skarb Państwa Sąd Najwyższy w tamtej sprawie nie rozpatrywał) powódka mogła się domagać zaspokojenia roszczenia.

Obowiązek wydania korzyści także, gdy jej przedmiotem jest od samego początku suma pieniężna, powstaje z chwilą jej uzyskania przez wzbogaconego. Suma ta powinna być zwrócona w zasadzie według wartości nominalnej, jednak w warunkach określonych w art. 358¹ § 3 k.p.c. sąd może zmienić wysokość świadczenia.

Trafnie podnosi skarżący, że dla powstania roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia konieczne jest, pośród innych przesłanek, także by uzyskanie korzyści nastąpiło bez podstawy prawnej. Oznacza to sytuację, w której nie znajduje ono usprawiedliwienia w przepisie ustawy, ważnej czynności prawnej, prawomocnym orzeczeniu sądowym albo akcie administracyjnym.

Stwierdzenie nieważności decyzji administracyjnej wydanej bez podstawy prawnej (art. 156 § 1 pkt 2 k.p.a.) jest aktem deklaratoryjnym działającym z mocą wsteczną od daty dotychczasowej decyzji i uchylającym wszystkie skutki prawne jakie mogły powstać przez jej wydanie. Wobec uchylecia skutków prawnych decyzji Naczelnika Gminy J. z 2 listopada 1977 r., stwierdzającej przejście na własność Państwa nieruchomości powódki, z mocą wsteczną od jej wydania, Skarb Państwa nigdy nie nabył własności przedmiotowych nieruchomości, brak było więc tytułu prawnego legitymizującej przesunięcie korzyści majątkowej w postaci ceny jej sprzedaży do majątku pozwanego.

W tym stanie rzeczy nie może odnieść skutku podnoszony przez pozwanego zarzut naruszenia art. 358¹ § 3 k.c. przez przyjęcie w zaskarżonym wyroku, że po powstaniu zobowiązania Skarbu Państwa z tytułu bezpodstawnego

wzbogacenia – które jednakże nietrafnie łączy z wydaniem decyzji przez Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast z dnia 10 lutego 2003 r. – nie nastąpiła istotna zmiana siły nabywczej pieniądza, stanowiąca konieczną przesłankę opartej na tym przepisie waloryzacji sądowej. Zmiana taka natomiast niewątpliwie nastąpiła od czasu powstania zobowiązani pozwanego w 1985 r., czego pozwany nie kwestionuje.

Nie zachodzi tym samym także, następcze w ujęciu skargi pozwanego w stosunku do wcześniej omówionego zarzutu, naruszenie art. 405 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i uwzględnienie powództwa w zaskarżonej nią części.

Kierując się powyższym Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił obie skargi kasacyjne oraz orzekł o kosztach postępowania kasacyjnego stosownie do art. 100 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.